

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У статті викладено результати дослідження психологічних особливостей програми розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців з міжнародних відносин. Основним завданням викладача іноземної мови з підготовки майбутніх фахівців з міжнародних відносин визначено створення таких психолого-педагогічних умов, за яких кожен з них може реалізуватись як суб'єкт навчально-пізнавальної діяльності, здатний зайняти активну особистісну позицію; можливим є формування у студентів внутрішньої мотивації для досягнення високих показників розвитку іншомовної комунікативної компетентності; використовуються методи, форми і засоби навчання, спрямовані на розвиток у майбутніх фахівців професійно значущих якостей; організується спеціальне управління пізнавальною діяльністю майбутніх фахівців із метою досягнення ними високих показників при вивченні іноземної мови як на планових навчальних заняттях, так і в період самостійної підготовки. Необхідною умовою розвитку оптимального рівня іншомовної комунікативної компетентності є сама особистість майбутнього фахівця: його особистісний і професійний ресурси, а також спеціальні знання та вміння, необхідні для подальшої діяльності.

Ключові слова: психологічні особливості, програма розвитку, іншомовна комунікативна компетентність, майбутні фахівці, міжнародні відносини.

Постановка проблеми. Зміна освітньої парадигми, що відбувається в останній час, визначила необхідність застосування компетентнісного підходу до системи освіти. В умовах глобалізації світової економіки зміщаються акценти з принципу адаптивності на принцип компетентності, що є в основі професійної діяльності випускників освітніх установ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему комунікативної компетентності у діяльності розробляють О.Ф. Волобуєва, Л.А. Жумаєва, Л.А. Петровська, В.А. Якунін та інші. У дослідженнях О.Ф. Волобуєвої комунікативна компетентність розуміється як система психологічних знань про себе та про інших, вмінь і навичок у спілкуванні, стратегій поведінки у соціальних ситуаціях, що дозволяє будувати міжособистісне спілкування відповідно до його цілей та умов [1]. Л.А. Петровська комунікативну компетентність особистості представляє як узгодженість її ціннісних орієнтацій, знань, практичного спілкування, які характеризуються органічною єдністю таких особистісних компонентів, як комунікативна спрямованість, комунікативні здатності, комунікативна інформованість і індивідуальний стиль спілкування [2]. Л.А. Жумаєва пропонує вважати

комунікативною компетентністю здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. Комунікативна компетентність розглядається як система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації у певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії [3].

Необхідність дослідження психологічних особливостей розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців з міжнародних відносин зумовлена тим, що їм недостатньо знати іноземну мову, вони повинні бути обізнаними з усіма аспектами буття і свідомості народу, який спілкується цією мовою, здатними зайняти гуманістичну позицію стосовно клієнтів – представників різних культур, реалізувати свої професійні функції через відповідно створену систему спілкування. Зазначені вимоги актуалізують проблему дослідження психологічних особливостей розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців міжнародних відносин, від рівня сформованості якої залежить успіх їхньої професійної діяльності.

Мета статті – розкрити психологічні особливості програми розвитку іншомовної компетентності майбутнього фахівця з міжнародних відносин.

Викладення основного матеріалу дослідження.

Побудова системи розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця вимагає розробки відповідного наукового забезпечення. Аналіз розвитку іншомовної комунікативної компетентності – це комплексне питання, що перебуває на перетині психології, соціології, соціальної психології, психології праці, педагогіки та інших наук. Вибудовуючи психолого-педагогічну систему знання про іншомовну комунікативну компетентність, необхідно пам'ятати, що ця система, маючи на меті оптимізацію досліджуваного феномена, у свою чергу, бере початок із системи природничих і соціогуманітарних знань, інтегруючи їх у вищому синтезі.

Відповідно до психологічного підходу, при розгляді розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця нас, у першу чергу, будуть цікавити детермінанти розвитку професіонала, професіоналізму особистості, продуктивного індивідуально-професійного розвитку, а також умови і чинники, що забезпечують цей процес. Психолого-педагогічну систему розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця було сформовано автором у процесі дослідження.

Ми розуміємо комунікативну компетентність як сукупність сформованих професійних знань, комунікативних та організаторських вмінь, здібностей до самоконтролю, емпатії, культури вербальної та невербальної взаємодії. У межах професійної підготовки майбутнього фахівця будь-якого профілю особлива увага приділяється його професійній комунікативній компетентності, тобто, навичкам спілкування у професійних ситуаціях. Ми розглядаємо процес навчання іноземної мови як систему, що є єдністю безлічі взаємозалежних структурних і функціональних компонентів, підпорядкованих цілям виховання, освіти та навчання підростаючого покоління та дорослих людей. Розвиток іншомовної комунікативної компетентності здійснюється через професійні навички та вміння, які формуються в процесі оволодіння предметом. Усе це у комплексі сприяє саморозвитку і самовдосконаленню особистості.

Усі чинники розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця можна об'єднати у такі групи:

- організаційно-педагогічні (навчальний план факультету, складання розкладу, розробка критеріїв оцінки рівня компетентності, матеріальне і технічне оснащення занять);

- змістовні (відбір змісту занять, інтеграція різних курсів, виокремлення провідних ідей);

- технологічні (контрольно-оцінні, організація активних форм навчання, визначення груп вмінь, що входять до комунікативної діяльності, використання інноваційних технологій);

- психолого-педагогічні (формування цілей, здійснення діагностики розвитку студентів, система мотивації, визначення критеріїв оцінки компетентності, рефлексивно-оцінний етап кожного заняття, залучення студентів до співуправління).

Основним завданням викладача іноземної мови з підготовки майбутніх фахівців міжнародних відносин є створення таких психолого-педагогічних умов, за яких:

- майбутній фахівець може реалізуватись як суб'єкт навчально-пізнавальної діяльності, здатний зайняти активну особистісну позицію;

- можливим є формування у студентів внутрішньої мотивації для досягнення високих показників розвитку іншомовної комунікативної компетентності;

- використовуються методи, форми і засоби навчання, спрямовані на розвиток у майбутніх фахівців професійно значущих якостей;

- організується спеціальне управління пізнавальною діяльністю майбутніх фахівців із метою досягнення ними високих показників при вивченні іноземної мови як на планових навчальних заняттях, так і в період самостійної підготовки.

Необхідною умовою розвитку оптимального рівня іншомовної комунікативної компетентності є сама особистість майбутнього фахівця: його особистісний і професійний ресурси, а також спеціальні знання та вміння, необхідні для подальшої діяльності. Мета психолого-педагогічної підготовки майбутнього фахівця полягає у задоволенні потреб суспільства у високопрофесійних фахівцях, які володіють високим рівнем іншомовної комунікативної компетентності та особистісно-професійних якостей. Для досягнення цієї мети необхідними є вирішення таких завдань:

- розвиток іншомовних умінь майбутнього фахівця, особистісного і професійного ресурсу на базі індивідуально-психологічних особливостей, потенційних можливостей та адаптаційних здібностей;

- розвиток потреби і мотивації до самостійного засвоєння і використання усіх компонентів іншомовної комунікативної компетентності.

Розвиток іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця є найважливішим завданням при навчанні іноземної мови, спираючись на модель розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця. Вона складається з трьох елементів. Метою організаційно-мотиваційного елемента є одержання нової інформації про можливі сфери застосування іноземної мови, діагностика потреб та інтересів, вироблення позитивної мотивації до вивчення іноземної мови з метою підвищення пізнавальної активності у роботі з навчальним матеріалом.

Підготовка майбутніх фахівців до розвитку комунікативних якостей реалізується за дотримання таких умов: спрямованість досліджуваних навчальних матеріалів з наукової літератури іноземною мовою на комунікацію як на одну з головних пізнавальних цінностей; організація активності майбутніх фахівців при обговоренні проблем майбутньої професійної діяльності; спонукання до моделювання активного спілкування на заняттях з іноземної мови; організація науково-дослідної роботи з проблем професійної діяльності іноземною мовою у межах контекстного підходу.

Другий елемент – інформаційно-процесуальний. Він забезпечує оволодіння професійно значущою інформацією відповідно до програми іноземною мовою при аудиторній і позааудиторній роботі, удосконалення навичок міжкультурної комунікації при вирішенні проблем і моделюванні іншомовного, у тому числі і професійного, спілкування. Інформаційний елемент – вивчення професійно-значущої інформації відповідно до програми для студентів-фахівців з міжнародних відносин іноземною мовою при аудиторній і позааудиторній роботі, подальше підвищення рівня пізнавальної активності, удосконалення навичок професійної комунікації при вирішенні проблем і моделюванні професійного спілкування на основі особистісно-діяльнісного і психолого-педагогічного підходів.

Знання про досвід комунікативної діяльності актуалізує комунікативну поведінку фахівців, а саме знання: ролі і місця комунікативних якостей у структурі професійної компетентності фахівця; сутності та основних

елементів професійної іншомовної комунікативної діяльності; закономірностей розвитку іншомовних професійних комунікативних якостей фахівця; алгоритмів поведінки у ситуаціях професійного спілкування;

засобів, форм, прийомів передачі інформації в процесі професійного спілкування; знання різних видів комунікативної діяльності фахівця.

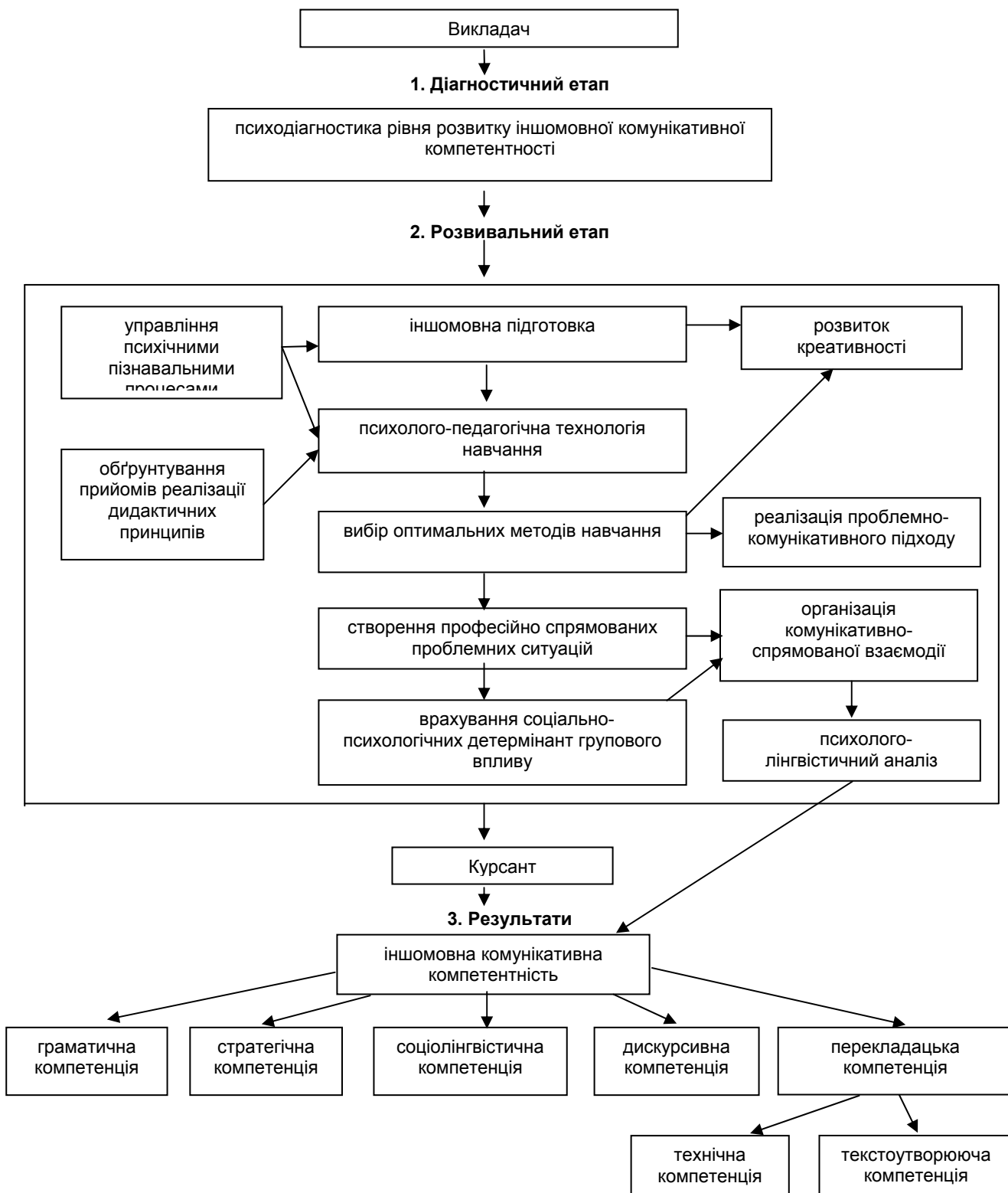

Рис. 1. Структурно-функціональна модель розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця

Інформаційно-процесуальний елемент реалізується за допомогою вивчення спеціальної літератури з іноземної мови. Комунікативні знання реалізуються за допомогою оволодіння комунікативною технікою

і технологією професійного спілкування. Процесуальний елемент розвитку іншомовної професійної комунікативної компетентності складається з іншомовної компетенції (читання, письмо, говоріння, слухання),

професійної компетенції (загальнонаукові знання, знання про професійну етику і спілкування і т.д.), професійно-значущих якостей майбутніх фахівців у процесі моделювання професійної діяльності з переходом на концепт вторинної мовної особистості. Критеріально-результативний елемент забезпечує оцінку майбутніми фахівцями розвитку власних іншомовних компетенцій і компонентів іншомовної комунікативної компетентності; мотивів розвитку мовної культури; чинників навчальної успішності; розвитку індивідуально-професійних якостей, а також оцінку викладачами результатів розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців відповідно до визначених рівнів її розвитку. Критеріально-результативний елемент охоплює весь процес навчання майбутніх фахівців і містить у собі чітко окреслене інформаційне та оцінне поля. Основою його є контроль на усіх ключових етапах навчання (I, III, V, VII семестр – залік, II, IV, VI, VIII – іспит), які містять у собі самооцінку студентами розвитку власних комунікативних вмінь; мотивів вивчення іноземної мови; чинників навчальної успішності; розвитку професійно значущих якостей, а також оцінку викладача; результатів навчання іноземної мови, пізнавальної активності і комунікативної компетентності майбутнього фахівця.

У результаті діяльності викладача і майбутніх фахівців структурні елементи вступають у складну взаємодію, створюючи функціональні елементи системи розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця. Взаємозв'язок структурних елементів, які становлять основу психолого-педагогічної системи розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця, подано на рисунку 1. Відповідно до цілей навчання іноземної мови на першому рівні було створено модель комунікативних проблем, розроблено проблемні завдання і ділові ігри, підібрано текстовий матеріал. Результатом роботи з відбору матеріалу стали методичні розробки з розвитку іншомовної комунікативної компетентності студентів англійською мовою, курс «Іноземна мова спеціальності», а також елективний курс англійською мовою «Професійна комунікація». Курс навчання іноземної мови починається із проведення тестування. Його діагностичні функції дозволяють визначити рівень володіння іноземною мовою на момент вступу до ВНЗ. На підставі одержаних результатів обираються цілі, визначається зміст навчання, планується кінцевий результат. Порівнюючи результати співбесіди на початку курсу навчання зі шкільною оцінкою і виконуючи на початку навчання спеціальний тест з самооцінки комунікативних вмінь з іноземної мови, майбутній фахівець оцінює їх реальний рівень і свої можливості у майбутньому.

Розподіл груп на більш і менш розвинені у мовному відношенні навчальні підгрупи (за результатами тестування) сприяє виникненню нових потреб і мотивів. Наприкінці кожного тематичного циклу здійснюється поетапний контроль у вигляді усного заліку при вирішенні комунікативних проблем у формі діалогу, полілогу, тесту, на основі прочитаної статті зі спеціальності. Будучи об'єктивним засобом контролю, заліки управляють навчанням, показуючи, як і наскільки засвоєно матеріал циклу, семестру, курсу. Наприкінці кожного семестру студентами виконується тест із самооцінки рівня комунікативних вмінь і навичок. Поетапний контроль дозволяє викладачеві і майбутньому фахівцеві бачити свої реальні досягнення і виокремити перспективи для саморозвитку. Підсумковий контроль у вигляді іспиту пропонується наприкінці курсу навчання. Усні заліки за фахом, які відбуваються

у кожному циклі, формують репродуктивні вміння і є основою розвитку іншомовної комунікативної компетентності.

Психолого-педагогічна система розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця містить п'ять структурних компонентів: мета; зміст (навчальної інформації); засоби психолого-педагогічної комунікації (методи, прийоми, засоби навчання, організаційні форми); викладач; майбутні фахівці. Метою навчання у базовому курсі є розвиток іншомовної комунікативної компетентності студента. До змісту навчання належить наукова література за фахом, ігрові ситуації, проблемні завдання і рольові ігри, у межах яких формується іншомовна комунікативна компетентність фахівця. Наступний компонент системи – засоби комунікації – реалізується за допомогою використання нових методів, прийомів і засобів навчання та контролю у вигляді підручників, аудіовізуальних посібників і комп'ютерних програм відповідно до конкретних цілей і змісту кожного практичного заняття. Організація навчання і контролю здійснюється за допомогою системи усних заліків з елементами моделювання проблемних ситуацій, що утворюють цілісну систему управління навчанням іноземної мови на основі інтегративного і проблемного підходів.

В основі навчання майбутнього фахівця іноземною мовою є проблемно-комунікативний, професійно-орієнтований, особистісно-діяльнісний, організаційно-мотиваційний, критеріально-результативний і управлінський підходи. Проблемно-комунікативний підхід до вивчення іншомовної комунікативної компетентності дозволяє визначити критерії, умови і способи ефективності перебігу комунікативної діяльності в умовах передачі інформації з каналу зворотного зв'язку, цінність інформації. Особистісно-діяльнісний підхід розуміється як єдність особистісного і діяльнісного компонентів на основі «Я»-концепції. В особистісному компоненті у центрі навчання перебуває сам майбутній фахівець – його мотиви, цілі, майбутня професійна діяльність. У діяльнісному компоненті – творче моделювання своєї діяльності (слухання, читання, письмо, говоріння) іноземною мовою: моделювання спілкування при рішенні наукових комунікативно-пізнавальних проблем, з огляду на свою майбутню спеціалізацію при одержанні нової наукової інформації із зарубіжних джерел, що є одним з основних мотивів до вивчення іноземної мови у немовному середовищі.

Сутність психолого-педагогічної системи розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця полягає у тому, що в процесі навчальних занять студент, спираючись на набуті знання, самостійно вирішує іншомовні проблемно-комунікативні завдання. Організаційно-мотиваційний підхід – це цілеформування, установка на цінності вивчення іноземної мови, формування пізнавальної активності особистості, формування пізнавальних і професійних потреб і мотивів на пропедевтичному рівні. Критеріально-результативна діяльність пов'язана зі стимулюванням активності учасників освітнього процесу. Зворотний зв'язок в управлінні психолого-педагогічним процесом пов'язаний з його змістом (контрольовані характеристики), виходячи із цілей управління, з визначенням частоти зворотного зв'язку.

Взаємодія у психолого-педагогічному процесі розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця здійснюється на основі управлінського

підходу. Викладач іноземної мови розглядається як суб'єкт рівнопартнерського співробітництва і фасилітатор діяльності майбутніх фахівців. Саме викладач створює умови для творчої діяльності студента, надаючи йому максимум самостійності.

Висновки з цього дослідження. Таким чином, запропонована психолого-педагогічна система розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця на основі особистісно-діяльнісного підходу має:

цілісність та охоплює весь курс навчання іноземної мови майбутнього фахівця і розвитку його іншомовної комунікативної компетентності;

певні цілі і відповідний зміст, певні психолого-педагогічні методи, засоби і способи навчання і контролю;

об'єктивний «інструмент» діагностування і виявлення комунікативних вмінь і рівня пізнавальної активності у навчально-пізнавальній діяльності у вигляді контролюючих тестів і підсумкових заліків;

ефективні засоби активізації іншомовної комунікативної компетентності: проблемно-комунікативні

завдання, ігрові навчальні ситуації, що сприяють активному запам'ятовуванню, формуванню орієнтовної основи дій, розвитку самооцінки і пізнавальної активності майбутнього фахівця.

Перспективи подальших досліджень – впровадження запропонованої програми розвитку іншомовної компетентності майбутніх фахівців різних спеціальностей у вищих навчальних закладах України та здійснення аналізу результатів такого впровадження.

Список використаних джерел

1. Волобуєва О.Ф. Психологічні основи розвитку професійних іншомовних здібностей майбутнього військового професіонала : монографія / О.Ф. Волобуєва. – Хмельницький : Видавництво Національної академії ДПСУ, 2006. – 395 с.

2. Петровская Л.А. Развитие компетентного общения как одно из направлений оказания психологической помощи / Л.А. Петровская // Введение в практическую социальную психологию : учебн. пособ. для высш. учебн. заведений / под ред. Ю.М. Жукова, Л.А. Петровской, О.В. Соловьевой. – 2-е изд., испр. – М. : Смысл, 1996. – С. 150–167.

3. Жумаева Л.А. Теоретические основы иноязычной профессиональной коммуникативной компетенции специалиста культуры / Л.А. Жумаева. – М. : МГУКИ, 2001. – С. 20–22.

Надійшла до редколегії 21.02.17

К. Олександренко, д-р психол. наук, доц.

Хмельницький національний університет, Хмельницький

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОГРАММЫ РАЗВИТИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА

В статье излагаются результаты исследования психологических особенностей программы развития иноязычной коммуникативной компетентности будущих специалистов в сфере международных отношений. Основным заданием преподавателя иностранного языка по подготовке будущих специалистов в сфере международных отношений определено создание таких психолого-педагогических условий, при которых будущий специалист может реализоваться как субъект учебно-познавательной деятельности, способный занять активную личностную позицию; возможность формирования у студентов внутренней мотивации для достижения высоких показателей развития иноязычной коммуникативной компетентности; используются методы, формы и средства обучения, направленные на развития у будущих специалистов профессионально значимых качеств; организуется специальное управление познавательной деятельностью будущих специалистов в целях достижения ими высоких показателей при изучении иностранного языка как на плановых учебных занятиях, так и в период самостоятельной подготовки. Необходимым условием развития оптимального уровня иноязычной коммуникативной компетентности является сама личность будущего специалиста: его личностный и профессиональный ресурсы, а также специальные знания и умения, необходимые для дальнейшей деятельности.

Ключевые слова: психологические особенности, программа развития, иноязычная коммуникативная компетентность, будущие специалисты, международные отношения.

K. Oleksandrenko, Doctor of Sciences in Psychology, Associate Professor
Khmelnitsky National University, Khmelnytsky

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE PROGRAM OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS

The article presents the results of the research of psychological features of the program of foreign language communicative competence of future specialists of international relations. The main task for foreign language teacher of training future specialists of international relations was to determine the creation of psycho-pedagogical conditions in which the future specialist can be realized as a subject of teaching and learning activities, is able to take an active personal position; it is possible to formate students' intrinsic motivation to achieve high rates of foreign language communicative competence; there are methods, forms and means of training aimed at developing future specialists professionally important qualities; management is organized a special cognitive activity of future specialists in order to reach the high figures in the study of a foreign language as at the scheduled training classes, and during self-training. A necessary condition for the development of an optimal level of foreign language communicative competence is the personality of the future specialist, his personal and professional resources, and also specialized knowledge and skills, that are necessary for future activities.

Key words: psychological features, application development, foreign language communicative competence, future specialists, international relations.